

Centar za ženske studije

Obrazovni program

POREMEĆAJI HRANJENJA: FEMINISTIČKA PERSPEKTIVA

Završni rad

Antonela Meštrović

Mentorica: Željka Jelavić

Zagreb, 2014.

SADRŽAJ

Poremećaji hranjenja	3
<i>Poremećaji hranjenja kao dijagnostička kategorija</i>	3
<i>Poremećaji hranjenja kao sveprisutan fenomen</i>	4
Razvoj poremećaja hranjenja: feministička perspektiva	6
<i>Zahtjevi postavljeni pred žene u suvremenom društvu</i>	6
<i>Žene i tijelo</i>	7
<i>Prevladavajući ideal ljepote</i>	8
<i>Prikaz žena u medijima i objektivizacija ženskih tijela</i>	10
Zaključak	13
Literatura.....	15

Poremećaji hranjenja

Poremećaji hranjenja kao dijagnostička kategorija

Razmišljanje o poremećajima hranjenja iz feminističke perspektive nužno je započeti propitivanjem dijagnostičkih kategorija kao i značenja koje one nose sa sobom. Poznato je da sustavi za klasifikaciju psihičkih bolesti, uz prednosti, imaju i brojne nedostatke te su kriteriji za dijagnostičke kategorije često izmjenjivani sukladno najnovijim spoznajama u području znanosti. S druge strane, u feminističkim teorijama postavljaju se pitanja društvenih konstrukcija tih istih psihijatrijskih entiteta, tj. određivanju granice kad simptomi počinju zadovoljavati kriterije za dijagnozu psihičke bolesti, različitih pristranosti i logičkih pogrešaka pri donošenju dijagnoze, neprovjerljivosti mnogih dijagnoza, podložnosti promjenama kriterija, utjecaju postavljanja dijagnoze na kvalitetu života te mnoga druga. Primjer za razumijevanje problematičnosti dijagnostičkih kategorija je dijagnoza histerije kao isključivo ženske bolesti ili homoseksualna orijentacija, koja se sve do 1973. godine prema DSM priručniku smatrala psihičkom bolešću.

Prema Foucaultu, psihijatrijske dijagnoze su represivne i predstavljaju sustav društvene kontrole. Upravo klasificiranje nekog problema kao psihičke bolesti može služiti ostvarenju društvenih i političkih ciljeva te tako skrenuti pozornost s problema koji stoje u podlozi, usmjeravajući se tako na osobnu umjesto na društvenu patologiju (Caplan i Cosgrove, 2004). Ipak, iako je pretpostavljena koherentnost dijagnostičkih kategorija sama po sebi problematična, ona s druge strane omogućuje usmjeravanje teoretičara/teoretičarki i praktičara/praktičarki na potencijalno zajedničko iskustvo različitih pojedinaca/pojedinki te omogućuje jednostavnije provođenje istraživanja, donošenje zaključaka ali i istovremeno potiče kritičku perspektivu. Iako postoje znatne interkulturalne razlike u incidenciji, ali i manifestaciji poremećaja hranjenja, u ovom radu ćemo se zbog obima teme usmjeriti na objašnjenje sociokulturnih odrednica poremećaja hranjenja u zapadnjački orjentiranim kulturama.

Prema najnovijoj klasifikaciji Američke psihijatrijske udruge (DSM-V), postoje tri osnovna oblika poremećaja hranjenja: anoreksija, bulimija i kompulzivno prejedanje (American Psychiatric Association, 2013). Unatoč postojanju ovih kategorija, zbog činjenice da velik broj poremećaja hranjenja teško podliježe klasifikaciji te je čest prelazak pojedinca iz jednog tipa poremećaja hranjenja u drugi, postoji i dijagnostička kategorija nespecifičnih poremećaja hranjenja (Palmer, 2003). Za sve poremećaje hranjenja zajednička značajka je

pretjerani utjecaj oblika tijela i težine na samoevaluaciju te neredoviti ili kaotični obrasci unosa hrane. Kod anoreksije, javlja se restrikcija unosa hrane, značajno gubljenje na težini, strah od debljanja te iskrivljena percepcija vlastitog tijela. Za bulimiju i kompulzivno prejedanje karakteristične su epizode prejedanja koje su karakterizirane unosom znatne količine hrane u kratkom vremenskom razdoblju te osjećaj gubitka kontrole. Kod bulimije, nakon epizoda prejedanja slijede različiti oblici kompenzacijskih ponašanja kojima se pokušava „poništit“ unos hrane (npr. povraćanje, tjelovježba, korištenje laksativa i diuretika, post). Takva kompenzacijska ponašanja mogu biti prisutna i kod anoreksije. Od 1950-ih bilježimo porast incidencije poremećaja hranjenja te je primjetna razlika u zastupljenosti među kulturama (Hoeken, Seidell i Hoek, 2003). Poremećaji hranjenja najčešći su postindustrijalnim zemljama visokog dohodka u kojima je istaknuta usmjerenost na mršavost kao ideal ženske ljepote. Čak 90% oboljelih od anoreksije i bulimije su žene, što ukazuje na jasnu rodnu uvjetovanost ovog problema. Kod oboljelih od kompulzivnog prejedanja, rodni je jaz nešto manji, no i dalje žene čine dvije trećine oboljelih. Prema najrigoroznijim populacijskim studijima prevalencija anoreksije kod žena iznosi najmanje 0.3%, bulimije 1% a kompulzivnog prejedanja 1.5%. Kod etiologije poremećaja hranjenja navode se biološke, psihološke i sociokulturne odrednice. (American Psychiatric Association, 2013).

Poremećaji hranjenja kao sveprisutan fenomen

Prema mnogim istraživačima, različita štetna ponašanja vezana uz kontrolu težine i oblika tijela mogu se promatrati na kontinuumu, pri čemu poremećaji hranjenja čine ekstremni oblik takvog svepristunog ponašanja. Iako manji broj pojedinaca razvije potpunu kliničku sliku poremećaja hranjenja, velik broj žena u zapadnjačkim društvima pokazuje karakteristične simptome poput prakticiranja ponašanja štetnih po zdravlje s ciljem mršavljenja, neprihvatanja vlastitog tijela, vrednovanja sebe na temelju tjelesne težine i sl. (Nasser i Katzman, 2003). Nezadovoljstvo izgledom i provođenje dijete su u suvremenom društvu normativni (Aronson, Wilson i Akert, 2005) a istraživanja sustavno pokazuju kako su subklinički oblici poremećaja hranjenja široko rasprostranjeni (procjenjuje se da se takvi oblici javljaju čak pet puta češće od potpuno razvijenih sindroma) (Dancyger i Garfinkel, 1995; prema Nasser i Katzman, 2003). Iako je većina ovih nalaza temeljena na podacima dobivenih na uzorku državljanke SAD i Velike Britanije, istraživanja provedena u Hrvatskoj i nama susjednim zemljama ukazuju na slične nalaze. Npr. u istraživanju nedavno provedenom u Beogradu, dobiveni su rezultati kako tek 24.4% studentica nije zabrinuto oko oblika svog tijela. Naspram tome, podatci ukazuju kako je prema indeksu tjelesne mase 80% sudionica u

tom istraživanju bilo normalne težine, 11.1% pothranjeno a tek 8.9% je spadalo u kategorije prekomjerne tjelesne težine (Batinić, Lazarević i Vukosavljević- Gvozden, 2013). Negativna slika o svom tijelu je posebno zabrinjavajuća s obzirom na to da je povezana s brojnim negativnim psihološkim i fizičkim posljedicama kao što su depresija i emocionalne poteškoće (Thompson, Heinberg, Altable, & Tantleff-Dunn, 1999), nezdravi restriktivni obrasci prehrane (Markey i Markey, 2005; Putterman i Linden, 2004) te razvoj poremećaja hranjenja (Polivy i Herman, 2002) (sve prema Rima, 2010). Dakle, subklički simptomi ovog poremećaja su sveprisutni te kroz psihološke, fizičke i socijalne posljedice utječu na različite sfere života. Iz svega ovoga možemo zaključiti kako poremećaji hranjenja nisu isključivo odraz patoloških procesa unutar pojedinca/pojedinke već ukazuju na postojanje šireg društvenog problema, koji je snažno povezan s rodom.

Razvoj poremećaja hranjenja: feministička perspektiva

U nastavku će biti ponuđena sociokulturna objašnjenja ovog fenomena kroz prizmu feminističkog pristupa. S obzirom da se simptomi poremećaja hranjenja promatraju na kontinuumu, u ovom radu usmjerit ćemo se ne samo na objašnjenje sociokulturnih odrednica kliničkih formi poremećaja hranjenja već i na subkliničke oblike koji se očituju kroz temeljenje vlastite vrijednosti na tjelesnom izgledu, nezadovoljstvo izgledom, prakticiranje različitih štetnih ponašanja s ciljem mršavljenja i dr. U nastavku rada bit će razrađeni različiti društveni čimbenici koji doprinose razvoju poremećaja hranjenja: zahtjevi postavljeni pred žene u suvremenom društvu, odnos žena prema vlastitim tijelima, ideal ljepote te prikaz žena u medijima.

Zahtjevi postavljeni pred žene u suvremenom društvu

Na samom početku promišljanja o sociokulturnim odrednicama poremećaja hranjenja, nužno je osvrnuti se na položaj žene u zapadnjački orjentiranim društvima. Uslijed emancipatorskog pokreta za ravnopravnost žena i muškaraca, ženama je priznato pravo političke participacije te su dobile priliku izaći na tržište rada. Ipak, unatoč tim pozitivnim pomacima, žene su i dalje u nezavidnom, neravnopravnom položaju. Većina pravaca unutar feminističkog pokreta identificira ključne probleme proizašle iz patrijarhata s kojima se žene i danas susreću unatoč prividnoj ravnopravnosti: neplaćeni kućanski rad i teret odgoja djece, nejednake plaće i siromaštvo, nemogućnost napredovanja (tzv. efekt staklenog stropa), izloženost seksualnom, fizičkom i psihičkom nasilju, razlike u odgoju djevojčica u odnosu na dječake, iznimno nizak postotak žena na odlučujućim pozicijama, objektivizacija ženskog tijela, stereotipni prikazi žena u medijima i dr. U suvremenom društvu, žene se susreću brojnim ulogama, što se odražava u nastanku ideala „super-žene“ prema kojemu je ženstvenost kombinacija ljepote, majčinstva i uspješne karijere. Takav ideal „super-žene“ izaziva niz konfliktnih situacija u kojima se žene pokušavaju odjednom nositi sa svim nametnutim zahtjevima. Jedno od objašnjenja usmjerenosti na izgled i patoloških obrazaca hranjenja je razlomljenost između nespojivih uloga i zahtjeva. Uslijed toga se žene često usmjeravaju na tjelesni izgled koji predstavlja konkretnu težnju koja je naizgled pod voljnom kontrolom te ako se dostigne nailazi na niz pozitivnih potkrepljenja (Striegel-Moore, 1990 prema Pokrajac-Bulian, 2000).

Predstavnici antipsihijatrijskog pokreta, zagovarali su tezu kako su psihičke bolesti reakcije na nemoguće zahtjeve koje društvo podstavlja pred pojedince, pri čemu najosjetljiviji

pripradnici društva razvijaju psihičke bolesti (Caplan i Cosgrove, 2004). Danas je i u psihijatriji i psihologiji prihvaćeno stajalište kako sociokulturne odrednice čine važan faktor u razvoju poremećaja hranjenja, iako se takve sociokulturne faktore često umanjuje. Bordo (1993) naglašava kako sociokulturni utjecaji na razvoj poremećaja hranjenja nisu ograničeni samo na medije već i na širu socijalizaciju. Disfunkcionalne obitelji, nisko samopoštovanje kod žena i temeljenje vlastite vrijednosti na izgledu, nesigurnost, zlostavljanje, seksualno nasilje te mnogi drugi problemi koji se navode kao psihološki čimbenici u nastanku poremećaja hranjenja su velikim dijelom društveno uvjetovani, produkt su patrijarhalnog društva u kojem živimo te ih se ne može promatrati kao izolirane fenomene.

Žene i tijelo

„*Um nema spola*“ poznata je rečenica Francois Poullain de la Barre koja je označavala poziciju koja se zauzimala prema ženskom tijelu u samim počecima feminističkog pokreta. Rane teoretičarke oslanjale su se radije na snagu racionalnog uma te su često vodile idejom dualizma između duha i tijela. Pitanje tijela i otjelovljenja prvi put je zauzelo centralno ulogu u feminističkim teorijama objavljivanjem knjige Simone de Beauvoir „*Drugi spol*“ (*franc. "Le deuxième sexe"*). Prema Beauvoir postojati snažno implicira biti prisutna/prisutan u tijelu koje je materijalno i predstavlja gledište s kojeg se doživljavala i stupa u interakciju, te se takvo otjelovljenje razlikuje za muškarce i žene. Distinkcijom između roda i spola, Beauvoir naglašava kako je spol biološka datost koja svoje značenje poprima kroz socijalizaciju te na koju se nadograđuju društvena značenja koja su povijesno i kulturalno promjenjiva te podložna promjenama („*Ženom se ne rađa, ženom se postaje*“). Opisujući društvene procese „*rođavanja*“ Beauvoir opisuje različite načine na koje djevojčice doživljavaju svoje tijelo u odnosu na dječake. Dok se dječake potiče na slobodu i nesputanu igru, djevojčice se odgaja da se prema vlastitom biću odnose kao prema lutci, „*pasivnom objektu*“ koji za cilj ima zadovoljavanje drugih. Zanimljivo je kako je rad Beauvoira koji datira s početka 20. stoljeća još uvijek aktualan te se tog gledišta može promatrati i današnja kultura objektivizacije ženskih tijela (Lennon, 2010).

Andrea Dworkin naglašava komodifikaciju ženskih tijela, odnosno nadovezujući se na Foucaulta ukazuje na to kako žene aktivno discipliniraju svoja tijela ne samo kako bi izbjegle negativne društvene posljedice već kako bi i postigle određene vrste užitaka i zadovoljstva (Lennon, 2010). Proporcionalno sa stjecanjem prava i širenjem sloboda, žene se sve više usmjeravaju na prilagođavanje svojih tijela i pokoravanje dominantnim kulturalnim normama

vezanim uz fizički izgled. Danas žene nerijetko svoje tijelo doživljavaju kao projekt, kao nešto što se treba doraditi da bi bilo dovoljno dobro (Grogan, 2008). U svojoj knjizi „*Nepodnošljiva težina*“, Susan Bordo (2003) ukazuje na činjenicu kako, paralelno sa stjecanjem moći u društvu, ženska tijela pate i iščezavaju, pokušavaju se ukalupiti u stroge zadane okvire ideala ljepote kako bi bile prihvaćene, uspješne te postigle status u društvu. Za Orbach (1988), objašnjenje podrijetla poteškoća koje žene imaju u prihvaćanju svojih tijela leži u tome što ih se definira kroz uloge majki i supruga. Takva društvena uloga žene doprinosi brizi oko tijela i hrane jer, kako kaže Orbach, zbog patrijarharnog ustroja društva za ženu se „pronalazak“ dobrog muškarca često smatra krucijalnim životnim ciljem. Zbog toga, velik dio identiteta žena ovisi o tome kako ih drugi vide (Orbach, 1988, prema Lenon, 2010).

„Muškarci djeluju, žene se uprizoruju. Muškarci gledaju u žene, žene gledaju kako ih se gleda. Ovo definira ne samo odnos muškarca i žene nego odnos žena prema samima sebi.

(Berger 1972, prema Grogan, 2008)

Suvremena istraživanja iz područja psihologije i sociologije podržavaju ovu tezu. Zabrinutost oko izgleda gotovo je dvostruko češća kod žena nego kod muškaraca (Harris i Carr, 2001). Kod žena je samopoštovanje vrlo često ovisno o tome koliko su smatrane atraktivnima. Na taj način žene su u ulozi objekta, tijela koje je procjenjivano i ovisi o izvanjskom sudu. Upravo takvo temeljenje vlastitog identiteta na fizičkom izgledu procjenjivanom od strane drugih uvjetuje razvoj pojma o sebi usko povezanog s tjelesnom atraktivnošću (Guiney and Furlong, 1999) (sve prema Bell i Rushfort, 2008). Činjenica da žene temelje vlastiti identitet na tome kako izgledaju, popraćena s vjerovanjem da se tijela mogu (i trebaju) mijenjati, uljepšavati i prilagođavati kako bi bila „vrjednija“, stvara izuzetno plodno tlo za primanje kulturalnih poruka o idealu ljepote, a posljedično i sve veći broj oboljelih od poremećaja hranjenja.

Prevladavajući ideal ljepote

Živimo u kulturi koja je orijentirana na fizički izgled, te ideal ljepote predstavljaju mršava i mišićava tijela koja ukazuju na visoku kontroliranost i discipliniranost pri konzumiranju hrane u kulturi u kojoj je hrana iznimno dostupna. Istovremeno, dok se sve više naglašava važnost izgleda i privlačnosti za uspjeh i zadovoljstvo, ideal ženske ljepote se sve više odmiče od prirodne fizionomije ženskog tijela. Idealno žensko tijelo danas je mršavo, s bujnim oblinama, a od 2000-ih sve se više naglašava i važnost čvrsto građenog tijela te se

povećava naglasak na tjelovježbu. Gail Marchessault (2000) opisuje takvo tijelo kao fizički nemoguć, visok, mršav i bujan stereotip Barbie lutke (prema Grogan, 2008). Procjenjuje se da samo 0.1% žena ima tijelo koje odgovara takvom idealu ljepote, što potiče vjerovanje većine žena da su predebele i da njihova tijela nisu dovoljno dobra (Barlow i Durand, 2002).

S druge strane, na žene se općenito stavlja snažniji pritisak povezan s time kako bi njihova tijela trebala izgledati. Dok su u prošlosti feministkinje upozoravale na to da se od žena nepravедno očekuje da nakon posla kući odrađuju tzv. "drugu smjenu" (kućanski poslovi, briga o djeci i starijim roditeljima itd.), od 90-tih godina ukazuje se i na tzv. „treću radnu smjenu“ koja uključuje pomnu brigu o fizičkom izgledu kao imperativ (Wolf, 1991). Kroz masovne medije i popularnu kulturu žene svakodnevno primaju poruke da moraju biti lijepe i mršave da bi bile uspješne, zadovoljne i prihvaćene u društvu. Uklapanje u prevladavajući ideal ljepote (posebno mršavost) izjednačeno je sa vrijednostima poput sreće, zadovoljstva, zdravog života i poboljšanog samopouzdanja te se na taj način stvara „mit o ljepoti“ (Wolf, 1991). Upravo ta ideja kako mršavost bezuvjetno sa sobom donosi veće zadovoljstvo, sreću, samopoštovanje i sl. mnoge žene potiče na štetna ponašanja povezana s hranom, tijelom i težinom. S druge strane, istraživanja pokazuju da upravo one žene koje prihvaćaju društvene pritiske o standardima fizičkog izgleda češće doživljavaju poteškoće sa slikom o svom tijelu i samopoštovanjem (Blowers, Loxton, Grady-Flesser, Occhipinti i Dawe, 2003; prema Rima, 2010). Danas se podvrgavanje rigoroznim dijetama i fizičko iscrpljivanje radi mršavljenja smatraju normativnim ponašanjem, a broj provedenih plastičnih operacija je svake godine u porastu. Iako se sam ideal ljepote u 20. stoljeću promjenio, žene su oduvijek bile poticane da se na različite načine žrtvuju kako bi više nalikovale idealu ljepote koji je u tom povijesnom trenutku prevladavao. Najkraće rečeno, u današnjem društvu zamijenili smo podvezivanje stopala i korzete s plastičnim operacijama i izgladnjivanjem (Grogan, 2008).

Paralelno s nametanjem mršavosti kao ideala ljepote, odvija se izrazita stigmatizacija debljine. Kao što je u viktorsko doba u 19. stoljeću kontroliranje vlastite seksualnosti bilo imperativ, danas je sličan stav društva prema sposobnosti kontroliranja unosa hrane i tjelesne težine. Od drugog svjetskog rata, sposobnost samokontrole u unosu hrane počinje se smatrati vrlinom, poželjnom i plemenitom sposobnošću te prekomjerna težina postaje znak moralne slabosti. Debljinu se povezuje s lijenošću, nedostatkom samodiscipline i gubitkom kontrole dok s druge strane mršavo, mišičavo tijelo ukazuje na discipliniranost i kontrolu. Debele osobe su u današnjem društvu iznimno stigmatizirane na različitim područjima života, a istraživanja pokazuju da su pritom žene više stigmatizirane od muškaraca (Grogan, 2008).

Prateći društvena značenja pretilosti, Bordo (2013) argumentira kako, s obzirom da većina ljudi, posebno žena, nema prirodno mršavo i mišičavo tijelo, takav oblik tijela postaje simbol uspjeha, sposobnosti kontrole i moći. Bartky (1990) navodi kako debljina znači kršenje društvenih normi kroz prepuštanje, zauzimanje prostora, udovoljavanje samima sebi, posebno kod žena te stoga takva „neposlušnost“ i nepokoravanje idealu ljepote nailazi na stroge društvene sankcije (prema Grogan, 2008). Ženska tijela koje odgovaraju idealu smatraju se kulturalnim simbolom ljepote, valorizirana su i uzdizana, dok s druge strane tijela koja odstupaju od takvih strogih i gotovo nedostižnih kriterija nailaze na neodobravanje te postaju izvor srama i poniženja. Tijelo kod žena postaje izvorom sumnje, nepovjerljivosti i straha od gubitka kontrole. Rezultat toga je antagonistički odnos žena prema svojim tijela, neovisno o tome bile one mršave ili debele (Hartley, 2001). Mnoge autorice promoviranje takvog odnosa žena prema vlastitim tijelima vide kao sustav kontrole, ali i jedan od temelja današnje ekonomije s obzirom na činjenicu da su industrije ljepote vodeće u akumulaciji kapitala (Wolf, 1991; Rothblum, 1994)

Prikaz žena u medijima i objektivizacija ženskih tijela

Prije postojanja masovnih medija, ideje o ljepoti su bile ograničene na pojedine zajednice. Do otkrića fotografije 1839. godine, ljudi nisu bili suočeni s realnim prikazima lica i tijela, većina ljudi nije niti imala svoja ogledala. Danas su upravo mediji glavni prenositelji ideala ljepote. Okruženi smo prikazima tijela koja su gotovo uvijek na neki način „dotjerana“ tako da ne odgovaraju realnosti. Većina žena koje se prikazuju kroz medije su mlade bjelkinje koje odgovaraju prevladavajućem idealu ljepote. Filmovi i reklame mnogo rjeđe prikazuju žene starije od 40 godina, a kad ih i prikazuju izgledaju mnogo mlađe. Osobe s prekomjernom težinom nisu uopće zastupljene u prikazima žena u našoj kulturi, čak niti na onim proizvodima koji su prvenstveno namijenjeni toj ciljnoj skupini. Gotovo svaka fotografija ženskog tijela koju vidimo na ulici je „cenzurirana“, obrađena i prilagođena na način da reprezentira ideal ljepote. Za početak, žene koje se nalaze na takvim fotografijama pomno su odabrane. Većina tih žena je kroz svoju karijeru modela bila podvrgnuta brojnim tretmanima, restriktivnim dijetama, kompulzivnom vježbanju te nerijetko i plastičnim operacijama. Međutim, čak ni žene koje su odabrane za sudjelovanje u takvim prikazima upravo zbog toga jer odgovaraju idealu ljepote nisu dovoljno dobre. Satima im se namješta frizura, šminka ih se, oblači u različite kombinacije, postavlja u stotine poza. Vrhunski fotografi snimaju na tisuće fotografija na samo jednom setu. Od tih fotografija odabiru se one najbolje. Potom te vrhunske fotografije već dotjeranih modela podliježu kompjuterskoj obradi kako bi napokon

postale dovoljno dobre, to jest- savršene. Upravo takve fotografije milijarde žena i muškaraca gledaju svaki dan, nebrojeno puta. Osim što su prikazi žena u medijima iskrivljeni te prikazuju samo određenu skupinu žena, žene su na fotografijama i u filmovima iznimno često prikazane objektivizirajuće, najčešće kroz svodenje na stereotipno seksualne dijelove tijela. Prema Nossbaum (1995), objektivizacija podrazumijeva prikazivanje nekoga kao nešto, odnosno prikazivanje ljudskog bića kao objekta koji je instrumentalan i koristi kako bi zadovoljio tuđe potrebe. Takvi prikazi žena proizlaze iz patrijarhalne kulture te dodatno potiču samobjektivizaciju žena koja je povezana s brojnim negativnim posljedicama uključujući i razvoj simptoma poremećaja hranjenja (Noll i Fredrickson, 1998).

Mediji su prepuni prikaza pothranjenih ženski tijela, posebno ženski magazini u kojima se uočava mnogo više poruka o fizičkoj atraktivnosti u usporedbi s muškim časopisima (Strahan i sur., 2006). Prema Ferguson (1985), ženski časopisi ne samo da reflektiraju i otjelovljuju trenutne vrijednosti, već i mijenjaju pogled žena na same sebe tako što podučavaju društveno prihvatljive načine ponašanja. Prema Wykes i Barrie Gunter (2005) časopisi danas i dalje promoviraju ideal ljepote koji uključuje mladost, bijelu boju kože i mršavost no čine to na mnogo suptilnije načine nego prethodnih godina. U časopisima se tako često mogu naći kritike dijetne industrije, poruke o važnosti samopoštovanja, prihvaćanja različitosti, seksualnih sloboda i prihvaćanja svog tijela dok s druge strane prikazuju pothranjene modele te implicitno ženama koje ne odgovaraju idealu ljepote daju poruke kako nisu dovoljno dobre. Promovira se ideja da žene trebaju „raditi“ na svom tijelu kako bi bile atraktivne muškarcima, što uključuje vježbanje, dijetu, nanošenje različitih kozmetičkih preparata, stalno dotjerivanje i sl. (sve prema Grogan, 2008).

Istraživanja pokazuju da izloženost medijima koji prikazuju stereotipni ženski ideal ljepote utječu na negativniju samoprocjenu, lošije raspoloženje i izraženiju težnju mršavosti kod žena a kod muškaraca utječu na procjenjivanje žena manje atraktivnima (Irving, 1990; Shaw, 1994; Kenrick i Gutierrez, 1990; sve prema Harrison i Hefner, 2006). Prema meta analizi Groetz i sur. (2002), mlade žene se osjećaju lošije nakon izloženosti slikama mršavih žena (u usporedbi s izloženosti drugim slikama), s tim da je utjecaj izraženiji za žene koje su i inače nezadovoljne svojim tijelom. Također, nalazi istraživanja sustavno pokazuju da postoji povezanost između izloženosti medijima i simptomatologije poremećaja hranjenja (Stice i sur., 2012; Harrison i Cantor; 1997) (sve prema Grogan, 2008). O utjecaju medija na sliku o sebi mladih žena i štetne obrasce ponašanja povezane s mršavljenjem govori istraživanje sociologinje Anne Becker na otočju Fiji. Becker (2004) je provodeći istraživanje prije i nakon

uvođenja zapadnjačkih televizijskih kanala, ustanovila kako se pod utjecajem televizijskih prikaza značajno povećao broj mladih žena koje su nezadovoljne svojim tijelom te koriste štetne ponašanja usmjerena na smanjenje težine poput dijete i povraćanja.

Dakle, medijski prikazi žena ograničeni su na žene koje odgovaraju idealu ljepote, te se žene iznimno često prikazuje objektivizirajuće s naglaskom na stereotipne attribute ženstvenosti umjesto na osobnost ili postignuća. Izloženost takvim medijskim slikama povezana je s razvojem poremećaja hranjenja, negativno utječe na samopoštovanje te nameće ženama (ali i muškarcima) društvena pravila o tome kako žena treba izgledati i ponašati se da bi bila prihvaćena i atraktivna. Ipak, iako mediji zasigurno održavaju i pojačavaju opći društveni pritisak, važno je imati na umu kako su medijski prikazi žena tek „simptomi“ društvenih odnosa.

Zaključak

U posljednje vrijeme, u znanstvenim krugovima medicine i psihologije sve su češće teze kako su poremećaji hranjenja biološki uvjetovani, te se na taj način zamagljuje utjecaj kulture i kroz esencijalistički pristup prikazuje društvene nejednakosti i rodne stereotipe kao prirodne i nepromjenjive. Iako postoje nalazi da postoji biološka predispozicija za njihov razvoj, poremećaje hranjenja nije moguće sagledati bez razmatranja i poznavanja rodni predrasuda i utjecaja sociokulturnog konteksta koji žene usmjerava prema patološkim obrascima hranjenja i doživljavanja svog tijela. Poremećaji hranjenja disproporcionalno pogađaju žene a subklinički simptomi poremećaja hranjenja široko su rašireni, što jasno govori o kulturalnoj uvjetovanosti ovih sindroma. Činjenica je da su u današnjem društvu žene odgajane na način da se definiraju kroz tijelo i temelje vlastitu vrijednost na izgledu, dok su s druge strane suočene s nedostižnim idealom ljepote koji je konstantno promoviran od strane medija. Sociokulturni čimbenici navedeni u ovom radu djeluju u međusobnom spletu i interakciji s individualnim karakteristikama pojedinke/pojedinca te tako kreiraju složenu simptomatologiju poremećaja hranjenja. Iako se razvoj poremećaja hranjenja na individualnoj razini ne može pripisati isključivo društvenim utjecajima, činjenica je da su poremećaji hranjenja, nalik histeriji, bolesti koje su usko povezane sa sociokulturnim okolnostima.

Danas se štetna ponašanja i misli povezane s tijelom i hranom sagledavaju na kontinuumu, pri čemu se poremećaji hranjenja nalaze na jednom njegovom kraju, te su prvenstveno kvantitativno a ne kvalitativno različiti od općeg ženskog iskustva. Žene su danas više nego ikad nezadovoljne svojim tijelima te provode različita štetna ponašanja kako bi bile mršavije, ljepše, privlačnije. Za većinu žena u našoj kulturi, odnos s tijelom je mukotrpan, one se bore sa svojim tijelima, pripisuju im moć definiranja vlastitih života i krive ih za sve čime nisu zadovoljne. Tijela postaju obećanje, nada da će prepravljavanje i „poboljšavanje“ fizičkog donijeti zadovoljstvo, kvalitetnije odnose i bolje životne prilike. Frustracija zbog neravnopravnosti u javnoj i privatnoj sferi više se ne očituje u glasnoj pobuni feminističkog pokreta već je prevedena u kompleksne odnose sa vlastitim tijelima. Iako žene nikad nisu ostvarivale više prava, nalazimo se u iznimno izazovnom periodu ženske povijesti. Umjesto detektiranja korijena problema, individualistička kultura usmjerava žene na traženje osobne odgovornosti za nezadovoljstvo tijelom, neuspjeh u balansiranju karijere i obiteljskih obaveza, neravnopravnost na tržištu rada i nasilje koje proživljavaju. Kao i mnogi drugi problemi, i pitanje nezadovoljstva tijelom i poremećaja hranjenja još uvijek se smatra individualnim problemom što onemogućava političko djelovanje. Čak je i u feminističkim

teorijama pitanje odnosa žena prema vlastitim tijelima često „tabu tema“, neprepoznato je kao društveni problem ili svrstano u kategoriju „drugorazrednih tema“ koje nisu od presudne važnosti. Kako navodi Rothblum (1994), feministkinje su se borile za prava žena u mnogim područjima, no područje tjelesne težine i slike o svom tijelu još uvijek nije dovoljno zastupljeno. Tako Rothblum naslov poglavlja u knjizi o feminističkom pristupu poremećaja hranjenja znakovito naziva „*I'll die for the revolution but don't ask me not to diet*“. Danas, kad smo sa svih strana „bombardirane“ slikama kako treba izgledati te iznimno velik broj žena definira vlastitu vrijednost sukladno brojci koju očitava na vagi, nitko nije imun na društvene pritiske. Upravo zbog toga, ovo pitanje treba staviti u fokus osvještavanja i educiranja mladih žena, ravnopravno s drugim ključnim problemima s kojima se žene danas susreću. Nezadovoljstvo tijelom kod žena i poremećaji hranjenja trebali bi biti prepoznati kao važna feministička tema, a feminizam polazna točka pri planiranju prevencije poremećaja hranjenja.

Literatura

- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (Peto izdanje). Arlington: American Psychiatric Publishing.
- Aronson, E., Wilson, T. D., Akert, R.M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.
- Barlow, D.H. i Durand, V.M. (2002). *Abnormal psychology: An integrative approach*. Pacific Grove, CA: Wadsworth.
- Batinić, B., Lazarević, J. i Vukosavljević- Gvozden, T. (2013). Perfectionism and body shape concerns in female students with dysfunctional eating attitudes and behaviour. *European psychiatry*, 28(1),1.
- Becker, A.E. (2004). Television, Disordered Eating, and Young Women in Fiji: Negotiating Body Image and Identity during Rapid Social Change. *Culture, Medicine and Psychiatry*, 28 (4), 533-559.
- Bell, L. i Rushfort, J. (2008). *Overcoming body image disturbance*. London; New York: Routledge.
- Bordo, S. (2003). *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body*. London: University of California Press.
- Caplan, P.J. i Cosgrove, L. (2004). *Bias in psychiatric diagnosis*. United States of America: Janson Aronson.
- Grogan, S. (2008). *Body Image: Understanding Body Dissatisfaction in Men, Women and Children*. London; New York : Routledge.
- Harrison, K., Hefner, V. (2006): *Media Exposure, Current and Future Body Ideals, and Disordered Eating Among Preadolescent Girls: A Longitudinal Panel Study*. *Journal of Youth and Adolescence*. 35 (2), 146-156.
- Hartley, C. (2001). Letting ourselves go: making room for the fat body in feminist scholarship. U: Braziel, J.E. i LeBesco, K. *Bodies out of bounds. Fatness and transgression*. (str. 60-74). London: University of California Press.
- Hoeken, D., Seidell, J., i Hoek, H.W. (2003). *Epidemiology*. U: Treasure, J., Schmidt, U. i Furth, E. (Ur.). *Handbook of eating disorders* (str.11-35). Chichester: John Wiley & Sons.
- Lennon, K. (2010). *Feminist Perspectives on the Body*. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Zalta, E.N. (ur.). <http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/feminist-body/>
- Nasser, M. i Katzman, M. (2003). *Sociocultural Theories of Eating Disorders: An Evolution in Thought*. U: Treasure, J., Schmidt, U. i Furth, E. (Ur.), *Handbook of eating disorders* (str.139-150). Chichester: John Wiley & Sons.

- Noll, S.M. i Fredrickson, B.L. (1998). A mediational model linking self-objectification, body shame and disordered eating. *Psychology of women quarterly*, 22(4), 623-636.
- Nussbaum, M. (1995). Objectification. *Philosophy & Public Affairs*. 24(4), 249–291.
- Palmer, B. (2003). Concepts of Eating Disorders. U: J. Treasure, U. Schmidt, i E. Furth, (Ur.), *Handbook of eating disorders* (str.1-11). Chichester: John Wiley & Sons.
- Pokrajac-Bulian, A. (2000). *Nezadovoljstvo vlastitim tijelom i teškoće emocionalne prilagodbe kao odrednice nastanka poremećaja hranjenja*. Doktorska disertacija. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Rima, B.M. (2010). *Women's Body Image and Health: A Feminist Intervention Approach*. PhD Dissertation. Washington: The Faculty of Columbian College of Arts and Sciences.
- Rothblum, D.E. (1994). I'll die for the revolution but don't ask me not to diet. U: Fallon, P, Katzman, M.A. i Wooley, S.C. (Ur.) *Feminist perspectives on eating disorders* (str. 53-77). New York; London: The Guilford Press.
- Wolf, N. (2008). *Mit o ljepoti - kako se prikazi ljepote koriste protiv žena*. Zagreb: Jesenski i Turk.